

Familjegrav eller praktisk lösning?

- en studie kring järnålderns dubbelgravar

Av: Sofia Johansson

Handledare: Hans Bolin
Södertörns högskola | Institutionen för historia och samtidsstudier
Kandidatuppsats 15 hp
Arkeologi | höstterminen 2016

SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA | STOCKHOLM
sh.se

Abstract

The aim of this essay is to discuss the double graves existence, content and meaning during the Swedish Iron Age. Being buried in pairs seems to have been relatively rare. Is the double grave a family grave or was one of the individuals a human sacrifice?

The focus of this essay will be to discuss the possible relationship the people in the double graves may have had, but also to see how rare the grave type is with the help and inspiration of theories by Sarah M. Nelson. Are the graves family style graves such as husband and wife or parent and child? Are there any other possibilities for the existence of double graves? The most common interpretation of the double graves is that they are family graves. I will try to answer these questions by examining four Iron Age burial grounds in Sweden.

I do not rule out that double graves may be family graves, however, if they were family graves, why are they so uncommon and where is the rest of the family? Why is it only two people in the grave? This makes me question if the double graves are something else but pure family graves. It is more likely that the double graves have been the results of accidents or disease where two people lost their lives at the same time.

Keywords: Dubbelgravar [double graves], järnålder [Iron age], familjegravar [family graves], människooffer [human sacrifice], sjukdomar [disease], relationer [relationships] könsroller [gender roles]

Innehållsförteckning

INLEDNING.....	2
DISPOSITION.....	2
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	3
BAKGRUND.....	3
TIDIGARE FORSKNING.....	3
Varför två i vissa gravar?.....	4
Relationen individerna emellan?.....	4
Människooffer vid järnåldersbegravningar.....	5
Kristendomen och familjegravar.....	5
TEORI.....	6
KÄLLMATERIAL OCH METOD.....	7
Avgränsningar & urval.....	7
Källmaterial.....	7
Metod.....	8
Gravtyper och könsbedömningar.....	8
Begreppsförklaring.....	8
UNDERSÖKNING.....	9
RAÄ BARNARP 328, JÖNKÖPINGS LÄN.....	9
Grav A200.....	9
Grav A10622.....	10
Grav A2155.....	10
RAÄ SPÅNGA 193, STOCKHOLMS LÄN.....	11
Grav 1.....	11
Grav 14.....	12
RAÄ LOVÖ 13, UPPLANDS LÄN.....	12
Anläggning 46.....	13
Anläggning 47.....	13
Anläggning 49/50.....	14
RAÄ LOVÖ 16, UPPLANDS LÄN.....	14
Anläggning 1.....	14
SAMMANFATTNING.....	14
SLUTDISKUSSION.....	17
HUR VANLIGT FÖREKOMMANDE ÄR DUBBELGRAVAR PÅ JÄRNÅLDERSGRAVFÄLT?.....	17
VILKEN RELATION KAN MÄNNISKORNA I DUBBELGRAVARNA HA HAFT?.....	17
Familjegravar?.....	18
SLUTSATS.....	19
FÖRSLAG TILL FORTSATT FORSKNING.....	20
KÄLLFÖRTECKNING.....	21
TRYCKTA KÄLLOR.....	21
ELEKTRONISKA KÄLLOR.....	21
FIGURFÖRTECKNING:.....	22

Inledning

Genom att studera gravar från järnåldern har arkeologer kunnat göra tolkningar kring gravritualer, men också könsroller, social status och familjestrukturer. (Burenhult, 2000: 451) Hur den gravlagde varit klädd, vilka gåvor denne fått med sig och gravens storlek, form och placering kan säga något om vem personen kan ha varit. Vad som hittas i graven är ett begränsat urval. (Burenhult, 2000: 463) Allt hamnade inte i graven. Bo Petrés och Stockholms universitets undersökningar på Lovö visar att det verkar ha funnits stor omtanke kring vad som plockats från bålet och lagts i gravarna. (Petré, 1999 A: 60)

Denna omtanke som speglas i gravmaterialet väcker många frågor. De allra flesta individerna ligger gravlagda ensamma eller med djur, medan ett fåtal blivit begravda i par. Hur kan dessa människors relationer ha sett ut? Varför är det så få som blivit gravlagda tillsammans? I den här uppsatsen kommer just de gravlagdas möjliga relation diskuteras. Detta ovanliga fenomen kan om något vara till hjälp när vi diskuterar relationer människor emellan. Eftersom vi aldrig kommer kunna fråga dessa människor om anledningen kan vi bara spekulera genom att undersöka deras efterlämningar och kanske finns det en regel eller röd tråd som binder dessa gravar samman och ger oss en förklaring

Jag undrar också om detta dubbelgravsfenomen där två individer blivit gravlagda tillsammans är representerat genom hela järnåldern, och jag undrar om det är av religiösa eller kanske rent av känslomässiga skäl som dubbelgravarna uppkommit. I uppsatsen gör en mindre studie av dubbelgravarnas förekomst genom att studera fyra gravfält från olika delar av Sverige.

Disposition

Uppsatsen kommer att vara uppdelad i tre olika huvudkapitel, inledning, undersökning och slutdiskussion.

I inledningskapitlet förklaras syftet och frågeställningarna med undersökningen. Därefter ges en kort bakgrund och tidigare forskning på ämnet. Slutligen beskrivs teori, metod, avgränsningar och definitioner.

Undersökningsdelen i uppsatsen är indelad i fem avsnitt. De fyra första avsnitten behandlar varsitt gravfält där dubbelgravar återfunnits. I slutet av undersökningen kommer även en sammanfattning där resultatet från undersökningen sammanställs för att ge en klarare helhetsbild av resultatet.

I slutdiskussionen sammankopplas resultatet av undersökningen med syftet och frågeställningarna, samt diskuterar resultaten i jämförelse med tidigare forskning och den teori som valts inför undersökningen.

Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningen är att diskutera dubbelgravarnas förekomst, innehåll och betydelse under järnålder. Detta ska jag göra genom att undersöka följande frågeställningar:

- I vilken utsträckning förekommer dubbelgravar på järnåldergravfält?
- Vilken relation kan människorna i dubbelgravarna tänkas ha haft?

Bakgrund

Dubbelgravarna i Sverige är få och väcker mystik. Till skillnad från de stora gravhögarna finns det inte många tecken på att det är någon markant viktigare person i graven än i en enkelgrav. I vissa fall är gravarna fyndrika, men inte alla. I somliga dubbelgravar finns det inga gravgåvor alls.

En fråga som väcks är: "hur hör dessa människor ihop?" Är det familjemedlemmar som blivit begravda tillsammans, eller är det några grannar som avled vid samma tidpunkt? Är det kanske så att den ena i graven varit en träl som den andre fått med sig till sista vilan, likt rika gravar där den avlidne fått med sig högststatusdjur? Eva Isroth Vana diskuterar varför vissa individer gravlagts tillsammans och menar att det kan ha haft att göra med resan till dödsriket, då dubbelgravarna i hennes undersökning kring Lovö haft fler djur i sig än de andra gravarna, och att en extra person i graven kan ha varit ytterligare ett sätt att säkerställa att resan till dödsriket gick bra. (Isroth Vana, 2006: 30-31) Även Kristina Fransson menar att dubbelgravarna i hennes undersökning, även den med fokus kring Mälardalen, har haft rikare föremål än enkelgravar, vilket visar på att det är minst en person med högre position inom samhället som blivit begravd i den. (Fransson, 2000:17)

Redan under tidig medeltid bildades familjegravar såsom vi ser dem på dagens kyrkogårdar. Det menades att kvinnan skulle följa sin man, oavsett om det var i livet eller döden. (Nilsson, 1994: 45) Stöd till detta hittades i gamla testamentet där en dubbelgrotta beskrivs, där både Abraham och Sara, Isak och Jakob och Adam och Eva begravts. Detta skiljde sig från den andra bild som ges av den medeltida kyrkan, där uppdelning efter kön gäller och kvinnor och män måste bli begravda på olika sidor av kyrkogården, män på södra sidan och kvinnor på norra. (Nilsson, 1994: 46) Kan det vara så att denna ojämlika bild inte alltid stämmer? Enligt arkeologiska utgrävningar runtom i norden kan detta vara korrekt. Till viss del finns tecken efter kvinnor och män som åtskilts på kyrkogårdarna, men det finns ett flertal undantag som gör detta möjligt att belägga helt. (Nilsson, 1994: 85-86)

Tidigare forskning

Det finns olika teorier kring vad en dubbelgrav är och vad vi kan lära om järnåldern utav detta begravningssätt. I det här avsnittet redogörs det för tidigare forskning rörande dubbelgravar och familjegravar, samt olika teorier kring vad dubbelgravarna kan ha varit.

Varför två i vissa gravar?

Eva Isroth Vana skriver i sin kandidatuppsats *Dubbelgravarna - ur ett dödshjälpersperspektiv* om dubbelgravarna på Lovö i Uppland och diskuterar hur de kan ha används och vilken betydelse de kan ha haft. Resultatet i uppsatsen visar på att dubbelgravar skiljer sig från övriga gravar, med exempelvis utmärkande fynd som inte återfinns i andra gravar på gravfältet. Detta, menar Isroth Vana, kan tyda på att det är personer med hög ställning inom samhället som blivit begravda i dubbelgravarna. Med ett undantag har också högstatusdjur återfunnits i de undersökta dubbelgravarna. Isroth Vana menar därför att det finns möjlighet att de två individerna tillsammans haft en stark ställning inom samhället och att detta kan vara anledningen att de begravts tillsammans. (Isroth Vana, 2006:29) Isroth Vana föreslår tvillinggravar som en möjlighet, där två lika gamla individer av samma kön begravts tillsammans. (Isroth Vana, 2006: 30)

Vissa av gravarna i undersökningen visar tecken som kan tyda på sjukdom hos den avlidne. Några av dubbelgravarna hade en flat sten som täckt över brandlagret eller bengropen, något som Isroth Vana menar kan ha varit för att skydda sig mot sjukdom. Hon menar också att många av dubbelgravarna haft en rest sten, som tolkas som ett manligt attribut, trots att det legat både en kvinna och en man i graven. (Isroth Vana, 2006: 29)

Relationen individerna emellan?

Kristina Franssons *Människooffer eller familjebegravning?* tittar närmre på vilken relation det kan ha funnits mellan individerna i dubbelgravar eller storgravar. Då slaveriet växte under yngre järnålder menar Fransson att detta kan ha en koppling till dubbelgravarna och storgravarna under samma period, och menar på att stormän fått med sig sina trälar i gravarna. Detta kan vara en förklaring till vart trälar tog vägen efter sin död, eftersom det inte verkar finnas några spår efter enkelgravar där trälar blivit begravda. Fransson menar dock att människooffren troligtvis enbart förekommer i storgravarna, och inte i dubbelgravarna då storgravarna har tillhört de allra högst uppsatta i samhället. (Fransson, 2000:17) Att dubbelgravarna kan vara familjegravar finner Fransson däremot troligare, främst för att barnadödligheten var hög under forntiden, men också för att många av dubbelgravarna innehåller just ett barn och en vuxen. Fransson menar även att många gravar som tidigare tolkats som enkelgravar i själva verket har varit denna typ av dubbelgrav med barn och vuxen, men att detta kan ha fallit bort i statistiken då barnskelett är porösare och kan ha förstörts snabbare än vuxenskelett i jorden. (Fransson, 2000:17) Slutligen poängterar Fransson vikten av att särskilja dubbelgravar, där individerna begravts samtidigt, och sekundärbegravningar, där individerna begravts vid olika tidpunkter. (Fransson, 2000:17)

Både Berit Sigvallius och Anita Biuw skriver båda om gravfälten i Norra Spånga, Stockholms län. Biuw skriver i sin avhandling *Norra Spånga – Bebyggelse och samhälle under järnåldern* om tolv säkra och åtta osäkra dubbelgravar Ärvlinge och Kymlinge i Stockholms län. Hon menar på att dubbelgravarna i hennes material oftast innehåller en man och en kvinna och att gravarna på grund av ett rikt fyndmaterial verkar ha varit högstatusgravar från 800 till 900 e.Kr. Utöver gravfälten i Spånga menar Biuw att dubbelgravar på andra gravfält också tytt på hög status, exempeplvis

dubbelgravar på Birka, Stockholms län och i Bollstanäs, Upplands län. (Biuw, 1992: 293) Berit Sigvallius skriver i *Death and Burial – Iron Age Cremations from Nine Burial Grounds in North Spånga* om olika teorier kring varför vissa individer begravdes tillsammans. Sigvallius menar att de femton dubbelgravar som hittats i Spånga bland totalt 488 gravar dateras från folkvandringstid och framåt, och att det inte verkar finnas spår för tidigare dubbelgravar. Hon skriver också att den vanligaste dateringen för dubbelgravar är vikingatid. (Sigvallius, 1993: 100) Dock menar Sigvallius, till skillnad från Biuw som skriver om samma område, att dubbelgravarna inte tillhör de fyndrikaste eller största gravarna. (Sigvallius, 1993: 101-104)

Mike Parker Pearson skriver i *The Archaeology of Death and Burial* om hur gravar kan visa hur människors relationer såg ut när de levde. Pearson menar att eftersom vi inte har kvar några berättelser från de faktiska människorna så kan graven berätta något både om människan i graven, men också om individens relationer och samhället den begravdes i. (Pearson, 1999: 5) Genom att studera en individs kvarlämningar kan allt från biologiskt kön, ålder och hälsa till vad denne hade för kost. Pearson menar att lämningarna kan visa mycket mer än så. Hans syfte är inte att ta reda på en persons längd eller ålder. Han vill istället genom sina arkeologiska studier undersöka vad de efterlevande gjorde med sina döda. (Pearson, 1999: 3)

Människooffer vid järnåldersbegravningar

Ett flertal arkeologer och arkeologistuderanter har kommit fram till att människooffer ägt rum i Skandinavien under järnåldern (Nordenstorm, 1994:265). I sin artikel i *Fornvännen* skriver Leif Nordenström om hur dubbelgravar hittats där en individ är begravd med gravgåvor medan en annan ligger ovanpå, halshuggen. (Nordenstorm, 1994, 265) Även Anita Biuw skriver i sin avhandling om dubbelgravar med människooffer, i Bollstanäs Upplands län, återfanns skelett efter halshuggna män, varför tolkningen att dubbelgraven var en högstatusgrav med träoffer har gjorts. (Biuw, 1992: 293) Fransson öppnar även upp för möjligheten för änkebränning i dubbelgravar, och menar att det finns stöd för detta ibland annat Eddan. En jämställd fördelning av gåvorna i gravarna ska också ha tytt på änkebränning enligt den norske arkeologen Shetelig. (Fransson, 2000: 9)

Några av författarna som skriver om dubbelgravar som potentiella gravar med människooffer har Ibn Fadlans berättelse om en trälkvinna som offrades¹ efter att ha våldtagits och strypts till en vikingatida hövdingagrav. (Isroth Vana, 2006: 3, Sigvallius, 1993: 100, Pearson, 1999: 1)

Kristendomen och familjegravar

Familjegravar verkar ha, som omnämnts i bakgrundskapitlet i den här uppsatsen, funnits under en längre period och troligtvis har de uppkommit innan kristnandet.

¹ Ett flertal trälkvinnor ska ha varit med i ceremonierna kring begravningen, och kvinnan som offrades ska frivilligt ha ställt upp som människooffer. I vissa versioner av berättelsen ska kvinnan begått självmord, medan hon i andra versioner av berättelsen enbart frivilligt går med på att bli offrad, men blir dödad av andra, troligtvis är det en miss i en gammal översättning som bidragit till de olika varianterna. (Montgomery, 2000: 13-14)

Exempelvis Bo Petré menar på att många gravar har tydliga parförhållanden där datering och placering av gravar kan visa på hur människorna i gravarna varit släkt med varandra. (Petré, 1999A: 201)

Bertil Nilsson skriver i *Kvinnor, män och barn på medeltida begravningsplatser* om segregeringen både i kyrkan och på kyrkogården, och att den kanske inte alltid varit så strikt som det framställs i viss forskning. (Nilsson, 1994: 85-86) Nilsson skriver också om hur kyrkan i södra Europa öppnade upp för familjebegravningar under slutet av 1100-talet och påven Urbanus III fastställde en princip som gav alla rätten till ett fritt gravval, oavsett kön eller civilstatus. Detta kom att innebära att individen själv fick välja att begravas i en egen grav eller tillsammans med en släkting. (Nilsson, 1994: 45-46) Huruvida denna princip nådde Skandinavien vid ett tidigt skede är oklar.

I de fall där kvinnor och män separerades på kyrkogårdarna begravdes kvinnor på norra sidan och män på södra. Även om undantagsfall finns som gör att segregeringen inte går att följa till fullo (Nilsson, 1994: 86) verkar det som om denna segregering ändå funnits till en stor del i det tidigkristna Skandinavien, för att sedan överges till förmån för familjebegravningar under 1300-talet. (Nilsson, 1994: 79-84)

Nilssons studier visar också att man i tidigt skede av kristendomen valt att begrava barn tillsammans med kvinnor på kyrkogårdens norra sida, men att barn sedan inte alltid verkar ha begravts efter någon regel då de hittats i alla väderstreck på kyrkogården. (Nilsson, 1994: 84-85) Han menar också att det under perioder kan ha funnits andra platser än kyrkogården där man valt att gravlägga barn, då det från vissa perioder finns en stor koncentration barngravar, medan det från andra perioder är betydligt färre barngravar. (Nilsson, 1994:86) Enligt Nilsson är en möjlig förklaring till varför barnen inte alltid begravts på kyrkogården att de ansetts religiöst omyndiga. Detta kan dock ha varierat kraftigt över tid och i nordnorden då exempelvis spädbarn fått sådana platser på kyrkogården som ansetts ”förnämligt belägna.” (Nilsson, 1994: 87)

Teori

De teoretiska utgångspunkterna i undersökningen kommer att inspireras av Sarah M. Nelsons *Handbook of Gender in Archaeology*.

Nelson menar att vi kan lära genom att jämföra ”manligt och kvinnligt”. Istället för att ha en androcentrisk eller feministisk utgångspunkt kan vi med den jämförande studien bilda en uppfattning om en historisk definition av genus, men också att se på hur relationerna mellan män och kvinnor kan ha sett ut och uppfattats. (Nelson, 2006: 34-35) Nelson menar att man genom att studera och se skillnader och likheter mellan olika individers gravar kan uppfatta forntidens bild av personer med olika kön. Är gravarna jämställda kan det ge en indikation på att även samhället varit det och vice versa. (Nelson, 2006: 38-39)

Vi kan då med hjälp av Nelsons teori försöka förstå oss på relationerna mellan olika människor, och då i synnerhet relationer mellan de olika könen. Tanken är att teorin ska hjälpa till med att fokusera på relationer människorna emellan snarare än att enbart tyda ting.

Källmaterial och metod

I det här avsnittet redogörs det för vilket material och vilken metod som använts i undersökningen. Eventuella avgränsningar och urval förklaras. I slutet av avsnittet förklaras begrepp som är centrala för uppsatsen.

Avgränsningar & urval

Den avgränsning som görs i undersökningen är till tidsperioden järnålder. Detta beror främst på att jag vid mina eftersökningar hittat mest material från denna tidsperiod, och vill ha ett så stort material som möjligt att tolka.

Den geografiska avgränsningen är tre geografiska platser, Lovö, Uppland, Barnarp, Jönköping och Spånga/Rissne, Stockholm. En stor anledning till denna avgränsning är att det funnits material kring platserna och att det oftast funnits fler än bara en dubbelgrav på gravfälten. Därtill finns det rikligt med material och ordentligt utgrävda gravar, vilket gör det lättare att tolka. Både på Lovö och i Spånga har både dubbelgravar, men dessutom pargravar återfunnits, vilket inte är vanligt förekommande på andra gravfält runt om i Sverige. Gravfältet i Barnarp är dessutom äldre än de andra två, vilket enligt mig öppnar upp för intressanta jämförelser och kan visa på skillnader eller likheter över tid, men också geografiskt.

Källmaterial

Utgångspunkten för undersökningen ligger i arkeologiska rapporter från utgrävningar av gravfält i Spånga, Stockholms län, Barnarp, Jönköpings län och på Lovö, Upplands län. Gravfälten är helt utgrävda eller utgrävda till en väldigt stor del. Materialet från Lovö är allra störst, då Stockholms universitet har haft undersökningar där sen slutet av 50-talet. Gravarna har därför grävts ut under en lång tidsperiod och många ¹⁴C-analyser och osteologiska analyser har gjorts på materialet. Material från Lovö utgör en stor del av undersökningen i denna uppsats. Stockholms universitet har från 1958 haft ett flertal utgrävningar på platsen, och flera dubbelgravar har återfunnits. (Petré, 1999 A: 5) Även många de gravar som inte innehåller två individer visar tydliga band till andra närliggande gravar, vilket visar på att individerna i de sammanhörande gravarna kan ha haft starka band till varandra.

Gravfältet i Spånga grävdes ut under en kortare period och med en mindre budget, vilket gör att antalet ¹⁴C-analyser är färre. Dessutom är det inte lika mycket material som är undersökt, eftersom många av gravarna har varit fyndfattiga, vilket försvårar arbetet med exempelvis könsbedömning. Däremot visar gravarna i sig tydliga tecken på samhörighet, och tanken är att detta gravfält mer kommer att användas som en jämförelse med gravfälten på Lovö och i Barnarp som haft rikare innehåll och fler könsbedömningar. Det här gravfältet är till skillnad från övriga gravfält i undersökningen från en tidigkristen period, varför det kan användas för att se huruvida förkristna trosföreställningar kan antas vara varför vissa begravts i par eller ej. De kristna gravarna är fyndfattiga, och föreställningen om vad som hände efter döden skiljer sig från de förkristna. (Burenhult, 1999: 474)

Gravfältet i Barnarp, Jönköping är relativt rikt och väl undersökt med tanke på att även denna undersökning haft begränsat med tid och budget i och med att det varit en exploateringsundersökning. Gravfältet är tidigare än de övriga två, äldre järnålder,

vilket i sig gör det intressant att undersöka och jämföra med de yngre gravfälten. Samtliga gravfält kommer att beskrivas mer ingående i undersökningsdelen av uppsatsen.

Utöver rapporterna kommer resultaten som bland annat beskrivits i tidigare forskning användas för att jämföras med de resultat som visas i den här uppsatsens undersökningsdel.

Metod

Den metod som använts i undersökningen är en kvalitativ metod med kvantitativa inslag där gravarna gått igenom och kategoriserats utefter om de varit dubbelgravar eller inte. Jag använder mig av Sarah M. Nelsons ovan nämnda teori och jämför manligt och kvinnligt i gravarna för att upptäcka skillnader mellan könen, men också för att kunna tyda hur relationer kan ha sett ut. Detta för att ge ett försök till att förklara möjliga relationer mellan individerna i dubbelgravarna.

Jag kommer också att räkna hur vanliga dubbelgravarna är utifrån det totala antalet och andelen dubbelgravar på varje gravfält, men också försöka se hur könsfördelning och åldersfördelning ser ut. Utöver denna kvantitativa metod kommer jag också ha ett mer kvalitativt angrepp på materialet, detta är i synnerhet på andra delar av materialet än rapporter, där jag läser olika teorier och tolkningar kring dubbelgravar, pargravar och familjerelationer.

Gravtyper och könsbedömningar

De flesta gravarna i undersökningen är brandgravar, där den osteologiska bedömningen kan vara svår i vissa fall där enbart en liten benmängd finns kvar. I det fall att en grav inte lämnat några som helst spår såsom gravfynd eller skelettfynd har de inte tagits med i undersökningen. Mer om gravtyper för varje enskilt gravfält finns beskrivet i undersökningen. I de fall där könsbedömningar inte har funnits har jag valt att använda mig utav Bo Petrés *Male and Female Finds and Symbols in Germanic Iron Age Graves* för att själv könsbedöma. Denna metod används på de icke-osteologiskt könsbedömda i materialet från Lovö och jag känner därför att det för enkelhetens skull kan vara bra att förhålla sig till samma indelning vid alla gravfält i undersökningen. Petrés indelning är följande;

Föremål för att identifiera mansgravar: Vapen, exempelvis sköldar, svärd, pilspetsar och lansar. Flinta för eldslagning, spelpjäser, tärningar, bältbucklor av olika slag, sylar samt en ensam röd pärla. Petré menar också att en rest sten eller en rektangulär stensättning tyder på att den gravlagde är en man. (Petré. 1993: 150-151)

Föremål för att identifiera kvinnogravar: Smycken och fibulor, fler än tre pärlor, nycklar samt toalettartiklar såsom pincetter och tungskrapor. Gravklot är enligt Petré en indikation på en kvinnograv. (Petré, 1993: 151)

Begreppsförklaring

Med *dubbelgrav* menas en grav där två individer blivit gravlagda tillsammans vid ungefär samma tidpunkt. I vissa fall kan det finnas spår av en tredje person i graven.

Undersökning

I den här delen av uppsatsen kommer en sammanställning av materialet presenteras. De fyra gravfälten kommer att tillägnas varsin del där de redovisas. Gravfälten kommer först beskrivas kort för att sedan följas med underrubriker för de dubbelgravar som hittats på gravfälten. Sist kommer en sammanfattning av totala antalet dubbelgravar, de gravlagda och likheter och skillnader gravfälten emellan.

RAÄ Barnarp 328, Jönköpings län

Sommaren 2010 grävdes en gravplats från äldre järnålder ut av riksantikvarieämbetet i Barnarps socken, Jönköpings län. Ett av syftena med utgrävningen var att få större kunskap och inblick i hur järnålderns gravplatser anlagts och organiserats. I samband med utgrävningen av fornlämning nummer 328 grävdes även en intilliggande bronsåldersboplats ut, RAÄ Barnarp 329. (Nordin & Ahlström, 2013: 5)

Gravarna har daterats med hjälp av ^{14}C till cirka 200 f.Kr. till 230 e.Kr. (Nordin & Ahlström, 2013: 5) Totalt upptäcktes 66 stycken gravar vid RAÄ 328, samtliga undersöktes. Totalt fyra stycken av gravarna var dubbelgravar, utspridda i olika delar av gravfältet. (Nordin & Ahlström, 2013: 15) Av de 66 gravarna var sex stycken skelettgravar och resterande 60 var brandgravar. (Nordin & Ahlström, 2013: 5) Vissa av gravarna hade rikt innehåll och i vissa hade det inte återfunnits något annat innehåll än de gravlagda individerna. I samtliga av dubbelgravarna har det funnits några typer av identifierbara gravgåvor/fynd utöver de gravlagda individerna. (Nordin & Ahlström, 2013: 117-122)

Grav A200

Grav A200 (Fig. 1) hittades på en kvadratisk stensättning med sju meter sida. Gravskicket var ett benlager med brända ben spritt ovanpå graven. Då det fanns både tunna och tjocka skalltaksfragment samt tunna och grövre rörbensfragment. Den osteologiska bedömningen menar att de tunnare fragmenten eventuellt tillhört en tonåring. De större benen var dock i för liten mängd för att analysera, men då fragmenten var större och grövre än de andra bör de ha tillhört en vuxen. De fynd som återfanns i graven var ett beslag i brons samt 58 gram krossad keramik. (Nordin & Ahlström, 2013: 37-38)

Ingen ^{14}C -analys kunde göras på benen i A200, men i stensättningen hittades ytterligare ett brandlager med två begravingar, A10840 och A12007, ett till benlager med brända ben under stensättningen och en urnegrop. Gravarna innehöll en vuxen man och en äldre kvinna, dessa kunde dateras till 50 f.Kr. till 130 e.Kr. respektive till 20 f.Kr. till 130 e.Kr. med hjälp av ^{14}C -analys av benen i graven. Könbedömningen gjordes osteologiskt. Innehållet i A10840, som identifierats som mansgraven, var en krumkniv, en nål, ett beslag med ring i ögla, två ringar och ett oidentifierat föremål i järn. Avslag i kvarts, ett fragment keramik och en del av ett träföremål (möjligen en snidad träslöv). I kvinnograven återfanns ett kärl i keramik, en kniv, en spiralring, ett beslag och en nål, allt i järn. (Nordin & Ahlström, 2013: 38)

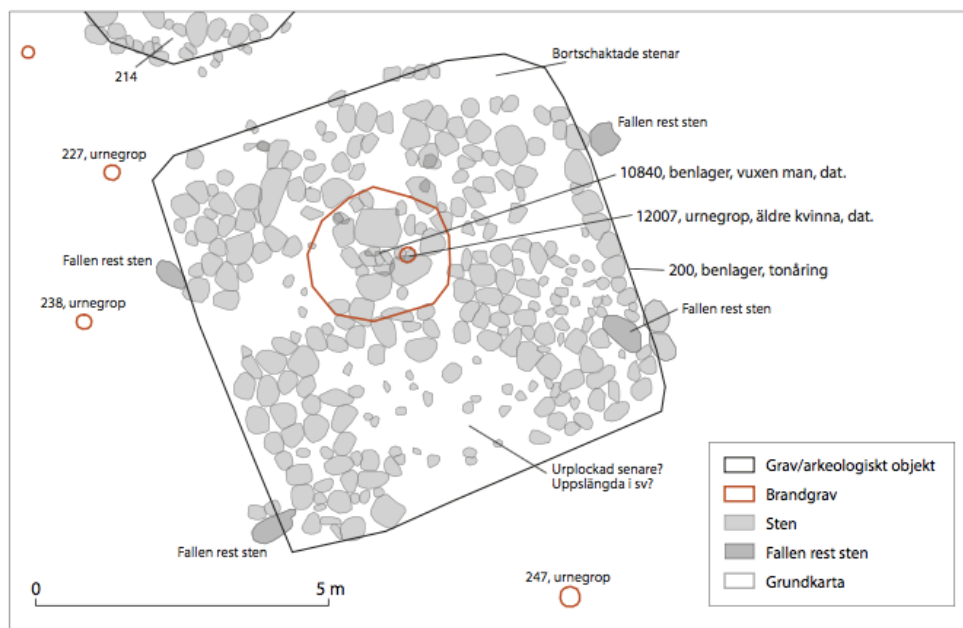

Fig. 1 Plan över stensättningen A200. Skala 1:100. (Nordin & Ahlström, 2013: 37)

Grav A10447

I grav A10447 återfanns en urna med brända ben under en oval täcksten i grå granit, 0,3 meter lång, 0,2 meter bred och 0,1 meter tjock. I urnan hittades delar från två individer. Vissa av benen kunde bedömas ha tillhört en vuxen kvinna medan de andra benen var så små att de måste ha tillhört ett spädbarn eller till och med ett foster. Kvinnan kan ha avlidit i slutet av sin graviditet eller så dog både mor och barn i samband med förlossningen. I graven kunde ett flertal fynd identifieras. Två fibulor i brons, en kniv, en pincett, en syl i järn, ett rembeslag i järn, och en rektangulär remsölja i brons. Med hjälp av ^{14}C kunde graven dateras till 20 e.Kr. till 230 e.Kr. (Nordin & Ahlström, 2013: 34-35)

Grav A10622

I grav A10622 hittades brända ben i en urna, bland annat tre stycken fragment av tinningben vilket visar på att det varit en dubbelgrav. Båda individerna i graven var vuxna, den ena osteologiskt bedömd som kvinna och den andra obestämt kön. De fynd som återfanns i graven var rester från två hartstättningsringar, en kniv, en rektangulär sölja och en syl i järn samt en eldslagningssten. I graven hittades också ett bikärl med smuliga brända ben samt benmjöl. Ingen datering har gjorts på innehållet. (Nordin & Ahlström, 2013:55-56) Eldslagningsstenen kan indikera att den vuxne oidentifierade vuxne var en man. (Petré, 1993: 151)

Grav A2155

I grav A2155 hittades brända ben från två individer, baserat på att gravurnan innehöll en dubbel uppsättning av tinningben. I urnan återfanns ett hopvikt svärd, ett spjut, en sköldbuckla, en lans och ett sköldhandtag och under urnan fanns ett hopvikt svärd, en hopvikt sköldbuckla, ett sköldhandtag, sköldbeslag, en rundad, större sölja och en fragmentarisk eldslagningssten i bergart. Detta var den enda graven på gravfältet som

hade en snarlik uppsättning för båda individerna i graven. (Nordin & Ahlström, 2013: 50) Båda individerna bedömdes osteologiskt till vuxna individer. Genom ¹⁴C-analys daterades graven till 40 f.Kr. till 130 e.Kr. (Nordin & Ahlström, 2013: 51) Detta var också en av två gravar, den enda dubbelgraven, som var helt orörd när de andra gravarna på gravfältet haft skador. (Nordin & Ahlström, 2013: 23) Sett till Petrés könsbedömning efter föremål tyder vapnen i graven på att den innehållit två män. (Petré, 1993: 150)

RAÄ Spånga 193, Stockholms län

Mellan oktober och december grävdes fornlämning Spånga 193:1-2 ut av Arkeologikonsult i samband med byggandet av en ny trafikplats. Gravfältet, som använts under fram till den senare delen av 1000-talet har präglats av tidigkristen sed, med inslag av förkristna föreställningar. Alla gravar förutom en verkar ha varit skelettbegravningar i kistor, trästockar eller svepningar. (Runér & Sillén, 2014: 27) Totalt omfattar gravfältet cirka 60 gravar, varav cirka 50 undersöktes vid utgrävningen. (Runér & Sillén, 2014: 5) Tre utav dessa har säkert varit dubbelgravar, grav 1, grav 14 och grav 60. (Runér & Sillén, 2014: 26) Grav 60 kommer dock inte inkluderas i undersökningen då inga benrester eller fynd hittades i graven, mer än spår efter möjligen två kistor. (Runér & Sillén, 2014: 182) Graven var förlagd till gravfältets södra del, där den större delen av gravarna varit barngravar. (Runér & Sillén, 2014: 31)

Utöver dubbelgraven hittades ett flertal gravar som antas vara pargravar sett till storlek, placering tätt intill varandra samt att de varit lika i formen. De gravar som i rapporten beskrivs som pargravar var: grav 5 och 6, grav 1 och 2, grav 54 och 62, grav 7 och 14, grav 49 och VIII, grav 26 och 27 samt grav 23 och 60. Gravarna 3 och 58 samt II och IV tros ha hört samman, trots att de inte varit helt lika i formen. Detta på grund av deras placering. (Runér & Sillén, 2014: 30-31)

Grav 1

I graven (Fig. 2) återfanns benrester från två individer som verkar ha gravlagts i en och samma kista. Graven var belägen i gravfältets nordöstra del. Det verkar som att det efter den ursprungliga begravningen skett ingrepp på graven där det sats eld på kistan för att sedan bryta upp den. Rester från den brända kistan ströddes sedan runt omkring begravningen. Efter denna ritual lades stenpackningen tillbaka på kistan. (Runér & Sillén, 2014:52)

Samtliga ben i graven förutom ett blygdben och ett lårben tillhörde en och samma individ. Denna var gravlagd på rygg med huvudet vridet åt höger [söder]. (Runér & Sillén, 2014: 53) Då det endast gick att finna två benbitar från den andre individen i graven verkar det som om att det samtidigt som ovan beskrivna ingrepp och bränning på kistan skedde när kropparna skeletterats, och att det i samband med ingreppet skedde en upptagning av kvarlevorna från den individen. (Runér & Sillén, 2014:53 & 56) Inga fynd förutom kistrester och spikrester återfanns i graven. ¹⁴C-analys gjordes, men är klassad som osäker då ekträet från kistan i sig kan ha varit över 100 år gammalt. Dateringen är 680–880 e.Kr. . (Runér & Sillén, 2014: 56)

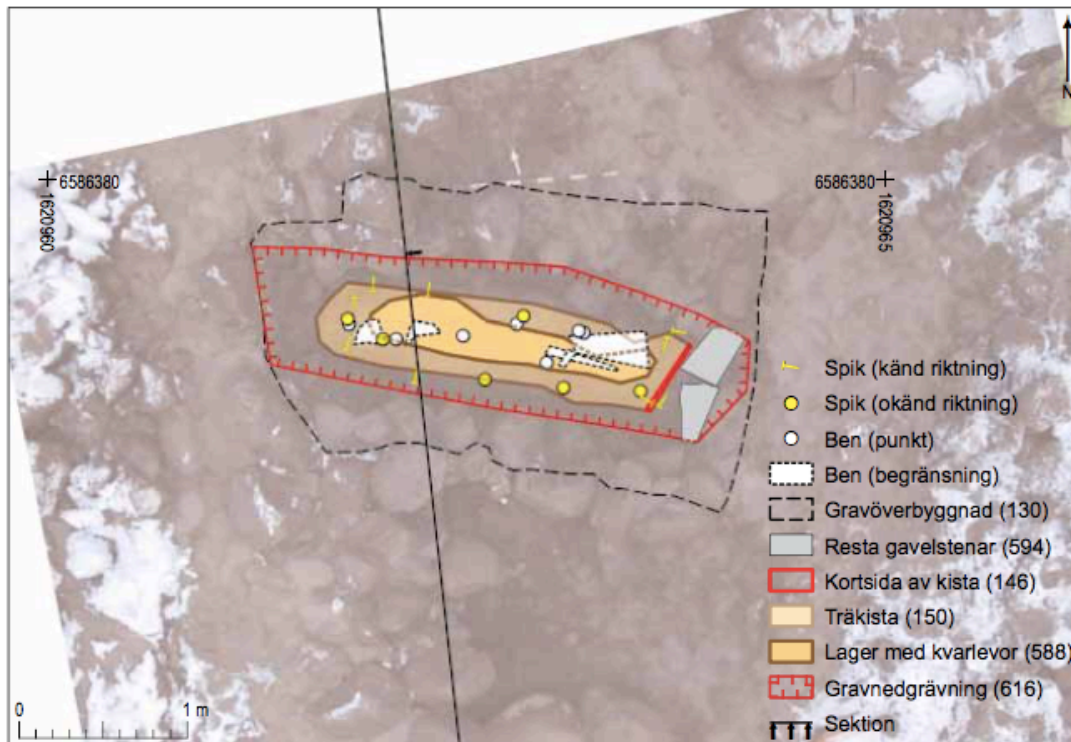

Fig.2. Plan över gravnedgrävningen, grav 1. Skala 1:40. (Runér & Sillén, 2014: 57)

Grav 14

Den ena individen i dubbelgrav 14 var en barngrav med ett kistmått på 1,1 meter, medan den andra individen kan ha varit ett äldre barn eller en vuxen med ett kistmått på 1,6 meter. Kistorna placerades intill varandra i en stenpackning i gravfältets sydvästra del. (Runér & Sillén, 2014: 94) Inga fynd förutom kistrester och spikrester återfanns heller i denna grav och benmaterialet var mycket begränsat, varför åldersbedömningarna enbart gjorts med hjälp av kistmåten. (Runér & Sillén, 2014: 95)

RAÄ Lovö 13, Upplands län

Sedan 1958 har Stockholms universitet grävt ut på RAÄ 13 i Uppland. (Petré, 1999 A: 5) Gravfältet dateras till yngre järnålder och har 45² stycken gravar. Av dessa har 42 stycken gravar från cirka 490 – 900 e.Kr. undersökts. (Petré, 1999 A: 7 & 14) Syftet med utgrävningarna vid gravfältet har varit att bland annat studera sociala förhållanden för att status och position mellan olika familjer, åldersgrupper och kön. På gravfältet återfanns tre stycken dubbelgravar, men också ett antal gravar där parförhållandet var starkt enligt Petré. (Petré, 1999 A: 11) Det fanns spår av djur i 36 av gravarna och den vanligaste djurarten var hund. (Petré, 1999 A: 179)

² På sidan 12 skriver Petré att det hittats 44 stycken gravar, men på både sidan 7 och på sidan 14 skriver han att de hittat 45 stycken gravar. (Petré, 1999 A: 7, 12 & 14)

Anläggning 46

I en oval stenpackning belägen i gravfältets södra del återfanns två brandlager med benurna i vardera. Ena urnan hittades i gravens södra ände, den andra i gravens norra ände. (Petré, 1999 A: 58) Dateringen på graven 600-700 tal, baserat på dateringar av kamfragment hittat i gravarna. (Petré, 1999 A: 60)

Graven hade relativt mycket fynd, tillsammans med anläggning 47 var det en av de fyndrikaste gravarna på gravfältet. Under rensningen av graven ett flertal fynd. En sländtrissa av ben, en oval knacksten, något som kan vara en kvartsskrapa, brända ben från djur, flintavslag, eldslagningsflinta, järnfragment eventuellt från pilspets eller kniv samt nitar. I gravens södra ände återfanns nitar, en röd pärla av glasfluss, eldslagningsflinta, krampa av järn, böjt järnfragment, organiskt material möjligen textil och kamfragment. I den norra änden en bronskälla, bronsbeslag, en röd pärla av glasfluss, nitar, en brodd, slagg, brända ben från djur samt kamfragment. (Petré, 1999 A: 59)

Fynden, i synnerhet med en röd glaspärla i vardera grav tyder på att det är två män som blivit gravlagda tillsammans. Även den osteologiska gör bedömningen att personen i den norra graven var man. De brända benen i den norra graven visar också spår på fler och större djur än i den södra graven. I den södra delen av graven återfanns ben från en häst, en liten hund samt ett får/en get medan det i den norra delen av graven återfanns ben från en större häst, en större hund, en mindre hund, ett får/en get, ett svin, en sparvhök, höns samt nötkreatur. Petré menar därför att mannen i den norra graven haft högre status än individen i den södra graven. Något som tydligt visar på gravarnas sammanknytning mellan individerna är ändå att gravgåvorna överlag är väldigt lika, samt att det i urnorna nästan uteslutande har varit hästben, där ben från hela hästarna funnits representerade. Petré menar att man medvetet valt ut delar av hästbenen till urnorna. (Petré, 1999 A: 60)

Anläggning 47

På en rund stenpackning belägen i gravfältets sydöstra del hittades brandlager med rester av två individer. Graven hade en rest sten, vilket oftast är ett manligt attribut till en grav. De osteologiska testerna visade att individerna i graven var en vuxen kvinna 35-64 år gammal och ett barn, eventuellt en pojke på max 12 år. (Petré, 1999 A: 153) Graven är en av de yngsta på gravfältet, och den yngsta dubbelgraven med en datering till 800-tal. (Petré, 1999 A: 164)

Fynden i brandlagret var fragment av en bronsarmring, en bronsring, en järnring, trekantiga granater, tygfragment, 8 stycken pärlor i olika färger, ett bågspänne av järn med bronsdel, en järnögla, ett mynningsbeslag av järn, två fragment av ett bryne av sandsten, ett fragment ett bryne av skiffer, eldslagningsflinta, järnfragment, torshammarring, krampor, tånge av järn, stift och spikar av järn, nitar, kamfragment från tre kammar, keramikskärvor samt djurben. (Petré, 1999 A: 62) En av de tre kammarna är äldre än de andra två. Fragmenten av den äldre kammen hittades vid vattensällning av bottenskiktet i brandlagrets sydöstra del, och kan ha legat i en äldre grav som blivit förstörd antingen innan eller under anläggningen av A47. Den detta då kamfragmenten från den äldre kammen daterats till 500-tal, vilket är en skillnad med 300 år från de andra dateringarna av graven. Petré menar att detta kan vara en

släktklenod av något slag som ärvt ned i slakten. (Petré, 1999 A: 61 & 170) Djurbenen i graven var från två hundar, en get/ett får, ett nötkreatur, en häst, en katt och en tupp. (Petré, 1999 A: 153)

Anläggning 49/50

En kvadratisk stensättning A49, i gravfältets nordöstra del, överlagrade A50 utan mellanliggande jordskikt. Innan anläggningen utgrävts syntes den endast som en 0,2 meter hög förhöjning, men efter avtorvning hittades först den kvadratiske stensättningen, sedan den rundovalade stensättningen A50. I A49 hittades inga fynd, mörkfärgningar eller andra tecken på gravläggning. I A50 hittades däremot klackjärn, bränd lera, tre stycken pärlor i olika färger, kamfragment, brända ben från djur och ett krossat keramikkärl. (Petré, 1999 A: 64) De djurben som återfanns i graven var från en större hund. (Petré, 1999 A: 154) De osteologiska testerna av benen visade att individerna i brandlagret var en vuxen på 35-64 år och ett barn 0-7 år gammalt. (Petré, 1999 A: 154) Den osteologiska undersökningen kunde inte bedöma kön på någon av individerna, men Petrés tolkning är att den vuxne individen eventuellt var en kvinna. (Petré, 1999 A: 64) Gravarna har daterats till 500-tal. (Petré, 1999 A: 164)

RAÄ Lovö 16, Upplands län

Åren 1978 till 1987 undersökte Stockholms universitet under ledning av Bo Petré ett gravfält nordväst om RAÄ 13. (Petré, 1999 B: 8-9) Gravfältet dateras till cirka 550-850 e.Kr. och består av 29 gravar varav 23 stensättningar, fyra höglignande stensättningar och två högar. Alla gravarna på gravfältet var brandgravar. (Petré, 1999 B: 13) Endast en av gravarna på fältet var en dubbelgrav, men starka parförhållanden fanns mellan andra gravar enligt Petré. (Petré, 1999 B: 100)

Anläggning 1

Den enda dubbelgraven på RAÄ 16 var A1. Anläggningen var en rund hög, cirka 10 meter i diameter och 1 meter hög, belägen i gravfältets norra del. Graven har eventuellt haft en rest sten. I graven återfanns brända ben från djur, en pärla av röd glasfluss, nitar och fragment av järn, krampor, kamfragment, svärdsknapp av ben/horn, bryne, eldslagningsflinta, keramikskärvor samt ett krossat keramikkärl. (Petré, 1999 B: 18-19)

Den osteologiska undersökningen visar att de gravlagda individerna var en flicka på 5-14 år samt en vuxen individ över 18 år. (Petré, 1999 B: 101) Den enda röda glaspärlan i graven samt den resta stenen tyder på att den vuxne individen varit en man. (Petré, 1993: 151)

Sammanfattning

Under denna rubrik ska jag sammanfatta resultaten från undersökningen. Resultaten kommer sedan att diskuteras i diskussionsdelen av uppsatsen. I sammanfattningen kommer resultaten från de olika gravfälten att slås samman för att ge en tydligare helhetsbild av dubbelgravar. Exempelvis kommer det att procentuellt jämföras hur stor andel av gravarna som var dubbelgravar, vilket kön som förekom mest i dubbelgravarna och om barn eller vuxna var mest förekommande.

Sett till de undersökta gravfälten är dubbelgravar ovanliga. Tabell 1 illustrerar förekommandet av dubbelgravar på samtliga gravfält i antal och procentuellt. Det gravfält där dubbelgravarna var vanligast förekommande procentuellt var RAÄ Lovö 13 där sju procent av gravarna var dubbelgravar. Av totalt 187 gravar var tio stycken dubbelgravar.

Gravfält	Totalt antal undersökta gravar	Antal dubbelgravar (%)
RAÄ 328	66	4 (6%)
RAÄ 193	50	2 (4%)
RAÄ 13	42	3 (7%)
RAÄ 16	29	1 (3%)
Totalt:	187	10 (5%)

Tabell 1. Sammanställning av den totala andelen dubbelgravar vid gravfälten.

Totalt fem procent av de 187 gravarna från de fyra olika gravfälten var dubbelgravar. Majoriteten av de gravlagda var vuxna individer, som illustreras i tabell 2, av de totalt 20 individerna i gravarna var 15 stycken vuxna och fem stycken barn. På varje gravfält fanns minst en dubbelgrav innehållandes ett barn.

Gravfält	Antal vuxna	Antal barn
RAÄ 328	7 (88%)	1 (12%)
RAÄ 193	3 (75%)	1 (25%)
RAÄ 13	4 (67%)	2 (33%)
RAÄ 16	1 (50%)	1 (50%)
Totalt:	15 (75%)	5 (25%)

Tabell 2. Samanställning av vuxna respektive barn i dubbelgravarna.

Ingen av gravarna innehöll dubbelbarngravar, utan varje grav innehöll minst en vuxen. Vanligast förekommande var män i gravarna, se tabell 3, tillsammans med de individerna som inte gått att könsbedöma.

Gravfält	Kvinnor	Män	Oidentifierade
RAÄ 328	3 (37,5%)	4 (50%)	1 (12%)
RAÄ 193	-	-	4 (100%)
RAÄ 13	2 (33%)	3 (50%)	1 (17%)
RAÄ 16	1 (50%)	1 (50%)	-
Totalt:	6 (30%)	8 (40%)	6 (30%)

Tabell 3. Sammanställning av antal kvinnor, män och oidentifierade individer i dubbelgravarna.

På gravfält RAÄ 328 var den oidentifierade var ett spädbarn, på gravfält RAÄ 13 var den oidentifierade ett barn, och på gravfält RAÄ 193 gick det inte att könsbedöma någon av individerna. Väldigt få gravar med fynd utöver begravningarna och kistresten återfanns, vilket gjort det omöjligt att könsbedöma utifrån fynd.

Gravfält	Vuxen + Vuxen	Vuxen + barn
RAÄ 328	3 (75%)	1 (25%)
RAÄ 193	1 (50%)	1 (50%)
RAÄ 13	1 (33%)	2 (67%)
RAÄ 16	-	1 (100%)
Totalt:	5 (50%)	5 (50%)

Tabell 4. Sammanställning över antal gravar med två vuxna respektive en vuxen och ett barn.

Som ovan nämnt fanns det inte dubbelbarngravar bland materialet, däremot var antalet dubbelgravar där båda individerna var vuxna lika stort som antalet gravar där de gravlagda var en vuxen och ett barn, vilket illustreras i tabell 4.

Gravfält	Kvinna + Man	Man + Man	Kvinna + okänd
RAÄ 328	2 (50%)	1 (25%)	1 (25%)
RAÄ 13	1 (33%)	1 (33%)	1 (33%)
RAÄ 16	1 (100%)	-	-
Totalt:	4 (50%)	2 (25%)	2 (25%)

Tabell 5. Sammanställning av vilka individer som blivit gravlagda tillsammans. Gravarna från RAÄ 193 är ej inkluderade eftersom ingen könsbedömning gjordes på det gravfältet.

Den vanligaste dubbelbegravningen verkar vara en kvinna och en man, se tabell 5, och hälften av de könsbedömda gravarna innehåller en man och en kvinna. Det finns ingen grav i materialet där en man och en obestämd individ återfunnits, utan även i de gravar där enbart en av de gravlagda blivit könsbedömda har den ena individen varit kvinna.

Slutdiskussion

I den här delen av undersökningen sammanställs och diskuteras resultaten från undersökningen, med syftet att besvara frågeställningarna och syftet med stöd i Pearsons och Nelsons teorier.

Hur vanligt förekommande är dubbelgravar på järnåldersgravfält?

Enbart fem procent av gravarna på de undersökta gravfälten är dubbelgravar, vilket är en relativt liten del. Eftersom gravfälten i den här undersökningen valdes på grund av att det överhuvudtaget förekommer dubbelgravar på gravfälten är det inte omöjligt att det totala antalet dubbelgravar är färre procentuellt om en genomgång av samtliga järnåldersgravfält i hela Sverige skulle äga rum.

Även i den litteratur som omnämns i den tidigare forskningen verkar den sammanställda åsikten vara att dubbelgravar är relativt ovanliga, i synnerhet om det handlar om samtidiga dubbelgravar. Sigvallius skriver att den totala andelen dubbelgravar i Spånga är 15 stycken av totalt 488 gravar (Sigvallius, 1993: 100). Dessa femton dubbelgravar utgör alltså totalt tre procent av det totala gravantalet i Spånga, alltså inte långt ifrån den mängd som hittats i denna undersökning. Dock menar Sigvallius att det inte finns några dubbelgravar som är tidigare än folkvandringstid, vilket må stämma i Spångaområdet, men i RAÄ 328 i Jönköping återfanns gravar som kunde dateras till kring år 0.

Dubbelgravarna förekommer både på förkristna och kristna gravfält och som undersökningen visar inga stora skillnader procentuellt mellan de olika typerna av gravfält, även om de gravfält med flest dubbelgravar varit förkristna. Dubbelgravarna och familjegravarna verkar försvinna i tidig medeltid för att sedan komma tillbaka under 1200-1300-talet. (Nilsson, 1994: 45) Det går inte att utesluta att dubbelgravarna har en religiös innebörd, men eftersom de förekommer i både kristen och förkristen tradition bör inte innebörden enbart vara rent religiös.

Vilken relation kan människorna i dubbelgravarna ha haft?

Det finns ingen tydlig regel kring varför två individer har begravts tillsammans. I den tidigare forskningen omnämns möjligheter för att slavar offerats till ägare och begravts tillsammans. Detta verkar inte ha varit ett fenomen som skett gällande de gravar som undersökts i denna undersökning. Detta på grund av att hälften av dubbelgravarna innehåller ett barn och en vuxen, och att det inte finns några indikationer på att individerna i gravarna med två vuxna varit ojämlika, detta på grund av att gravgåvorna/fyndet i dubbelvuxengravarna varit relativt jämfördelade könsmässigt även om de inte alltid varit rika gravar. Troligtvis är det så att slavar offerats i gravar, men att detta kanske skett till större gravar för exempelvis hövdingar såsom omnämns i Ibn Fadlan.

En möjlig tolkning till relationen individerna emellan är släktskap såsom man och hustru eller förälder och barn. Detta skulle förklara varför andelen gravar med en kvinna och en man respektive en vuxen och ett barn är vanligast. I denna tolkning skulle exempelvis dubbelgravarna med två jämnåriga män vara bröder, eller andra nära släktingar.

Könsmässigt verkar det inte ha gjorts någon skillnad på individerna som gravlagts tillsammans, i de fall där fynd i gravarna hittats har det inte varit en stor olikhet i hur rika föremål individerna fått med sig. Snarare verkar det som om ålder har spelat betydelse i vilka gravföremål som hittats, då det i alla fall i fallet Lovö verkar som om de rikare föremålen kopplats till de vuxna. I exempelvis A46 på RAÄ 13 hade den individ som bedömts som den äldre av de två förmodade männen fått fler gåvor och större djur med sig. I den dubbla vapengraven A2155 från RAÄ 328 med två förmodat ungefär jämnåriga män har individerna fått med sig lika gravgåvor. Oavsett kön verkar de gravlagda "paren" behandlats lika inför gravläggningen.

Endast tre av gravarna, A46 och A47 från RAÄ 13 och A2155 från RAÄ 328 har haft vad som kan antas vara väldigt rika uppsättningar av gravgåvor. Resterande sju dubbelgravar har haft tämligen enkelt gravinnehåll, vilket tyder på att dubbelgravarna i sig inte bör ha varit någon typ av prestigegrav reserverad endast för de rikaste. Detta stöds av Berit Sigvallius som i sina undersökningar kom fram till att dubbelgravarna inte är de rikaste. (Sigvallius, 1993: 101-104) Anita Biuw som har undersökt samma område som Sigvallius menar dock att dubbelgravarna heller inte är reserverade för samhällets allra fattigaste, eftersom det i hennes undersökningar förekommit många rika och prestigefulla föremål i dubbelgravarna. (Biuw, 1992: 293)

Familjegravar?

Vad säger då detta om samhället under järnåldern? Kan det ha varit så enkelt att man om två närstående, exempelvis man och hustru, avled ungefär samtidigt valde att begrava dem tillsammans av praktiska skäl? Att två individer som spenderat tid tillsammans när de var vid liv också skulle spendera resan till dödsriket tillsammans. Ett exempel på detta är dubbelgravan A10447 vid RAÄ 328 där en kvinna och ett spädbarn begravts tillsammans. Om fallet varit att kvinna och barn dött vid exempelvis förlossningen kan detta ha varit anledningen till att de gravlagts tillsammans. Graven hade även en locksten, något som även hittats ett flertal gånger i materialet på Lovö i Isroth Vanas undersökning. Där menar hon att dubbelgravarna med locksten har ett samband med död genom sjukdom eller svår skada, och att stenen lagts på graven för att skydda de efterlevande mot sjukdom. (Isroth Vana, 2006: 29) Denna rädsla för sjukdom kan även tolkas i grav 1 vid RAÄ 193 vid där en av kistorna eldats upp efter begravningen.

Som tidigare nämnt har många i den tidigare forskningen tryckt på att dubbelgravarna är just familjegravar. Men om så är fallet, varför är de så få, och varför är det inte fler människor i gravarna än två? Jag säger inte emot möjligheten till att man och hustru, förälder och barn eller syskon begravdes tillsammans. Jag menar att om dubbelgravar verkligen är familjegravar, varför är de då så få och varför blev inte resten av familjen också gravlagd i graven? Bevisen för att dra slutsatsen att individerna är familj känns vaga. Anita Biuw drar slutsatsen att dubbelgravarna är familjegravar eftersom majoriteten av dem innehåller en kvinna och en man. (Biuw, 1992: 293) Kristina Fransson menar att dubbelgravarna är familjegravar med förälder och barn, och att detta kan ha varit mycket vanligare, bara det att vi inte ser det nu då barnskeletten förmulnat. Fransson menar att detta är mycket rimligt eftersom det finns väldigt få barngravar på vissa gravfält sett till hur hög barnadödligheten kan ha varit. (Fransson,

2000: 17) Jag har svårt att tro att mängden barnskelett som försvunnit är så stor som Fransson menar. Hälften av dubbelgravarna i min undersökning är gravar innehållande en vuxen och ett barn. Detta kan istället visa på att vad Bertil Nilsson nämner om att barn under vissa tidperioder kan ha begravts separat från de vuxna (Nilsson, 1994: 87) inte enbart är ett medeltida kristet fenomen utan kanske eventuellt kan spåras tillbaka till järnålder.

Slutsats

Slutligen, är det svårt att hitta en genomgående regel kring vad en dubbelgrav kan ha varit. En trolig tolkning utifrån undersökningen är att dubbelgravarna inte går att definiera som en familjegrav, men att undersökningen inte utesluter att individer som gravlagts tillsammans varit släkt med varandra.

Under senare medeltid gavs individer rätten att själva bestämma om de ville gravläggas tillsammans med sin make/maka eller annan släkting. Ingenting i undersökningen utesluter att detta är en tanke som enbart uppkommit i medeltid, utan individens rätt att bestämma själv kan påverkat gravläggningen även under järnålder. Det enda som talar emot detta är dubbelgravens ovanlighet, hade alla individer getts valet att gravläggas tillsammans med familjemedlemmar borde gravarna ha varit större (med fler individer gravlagda i dem), och gravskick med fler än en person borde ha varit vanligare. Men kanske är detta en början till vad som sedan kom att bli vad vi idag kallar familjegravar.

Om familjegravar som fenomen hade varit vanligt borde också antalet gravar där flera begravingar gjorts varit vanligare, alltså dubbel- eller flerpersongravar där begravingarna inte gjorts samtidigt utan med år emellan gravläggningarna. Detta pekar också på att dubbelgravarna är en produkt av samtidig död.

Den troligaste tolkningen av materialet är enligt mig att individerna i dubbelgravarna haft en ungefär samtidig död och ansetts höra samman på något sätt, oavsett om de varit syskon, bästa vänner, gifta eller förälder och barn. I vissa fall kan denna simultana död ha varit på grund av sjukdom, men i andra fall kan orsakerna ha varit andra, varför exempelvis ingrepp skett på gravarna i efterhand eller en locksten lagts ovanpå gravarna.

En annan viktig sak att poängtera är att man troligen i och med den förkristna trosuppfattningen hade en annan syn på livet efter döden än vad vi har idag eller vad som rådde under medeltid. Synen kyrkan gav när könsuppdelningen vid begravingarna avtog för att ge rum för familjebegravingar var ”*Unaquaque mulier sequatur uirum suum, siue in uita siue in morte*” (Nilsson, 1994: 45) vilket betyder ungefär ”Varje kvinna ska följa sin man, vare sig i livet eller döden”. Att då tillskriva dubbelgravarna en status som exempelvis potentiella resultat av änkebränning finner jag i mitt material icke troligt. Snarare visar det på den syn som den medeltida kyrkan ville förmedla, att kvinnan skulle följa sin man i döden. Att mena att dubbelgravarna är familjegravar på grund av den stora andelen gravar med en kvinna och en man för att tyda dem som man och hustru är att utgå ifrån en väldigt snäv bild av samliv. Att då mena att exempelvis en dubbelgrav med två män är ett undantag från familjebegreppet är att inte gå sin egen tes tillmötes.

Om Bo Petrés tes om pargravar stämmer kan detta förklara till varför det inte finns fler dubbelgravar med två män eller två kvinnor, om det är så att det fanns strukturer kring hur föräldrar begravdes i förhållande till sina barn kan detta förklara varför det varit ovanligare med samkönade dubbelgravar. En gift kvinna kanske då begravdes ensam för att hennes makes framtida grav skulle ligga i anslutning till hennes.

För att applicera Sarah M. Nelsons idéer vidare om att jämföra manligt och kvinnligt visar det sig i den här undersökningen att järnåldersmänniskorna inte verkar ha gjort skillnad på vilket kön en annan gravlagdes med. Att fler dubbelgravar innehåller en man och en kvinna kan vara för att exempelvis hustru och make avlidit ungefär samtidigt, men deras likheter inför döden kan spegla ett jämlikt förhållande. Därför tror jag inte heller att dessa dubbelbegravningar rör sig om änkebränning, i alla fall inte vad jag kan utläsa av undersökningen. Om detta skriver Nelson *"Where men and women receive different burial treatments, gender inequality is usually implied since the whole purpose of creating gender difference is to legitimate differential access to resources and status."* (Nelson, 2006: 39).

Förslag till fortsatt forskning

Den här undersökningen har riktat in sig på att diskutera vilken relation människorna i dubbelgravarna kan ha haft. För att utvidga ämnet ytterligare skulle förslag på vidare forskning kunna vara att undersöka de parförhållanden som exempelvis Bo Petré menar finns på i alla fall gravfälten på Lovö. Verkar detta vara ett vanligt fenomen att gravar hör samman? Kanske är detta då en anledning till varför dubbelgravar inte är så vanligt förekommande, familjemedlemmar kanske helt enkelt inte avled samtidigt.

Källförteckning

Tryckta källor

Biuw, Anita (1992). *Norra Spånga: bebyggelse och samhälle under järnåldern*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet

Burenhult, Göran (red.) (2000). *Arkeologi i Norden. 2*. Stockholm: Natur och kultur

Fransson, Kristina (2000). *Människooffer eller familjebegravning? – ett försök till analys angående innebörden av dubbelgravarnas anläggande i Mälardalen under yngre järnåldern*. Magisteruppsats. Stockholm: Stockholms universitet/ Intuitionen för arkeologi

Isroth Vana, Eva (2006). *Dubbelgravarna – ur ett dödshjälperspektiv. En studie av dubbelgravarnas tänkbara användning och dess betydelse på Lova, Uppland under järnåldern*. Kandidatuppsats. Stockholm: Stockholms universitet/ Intuitionen för arkeologi och antikens kultur.

Nelson, Sarah M. (red.) (2006). *Handbook of gender in archaeology*. Lanham, MD: AltaMira Press

Nilsson, Bertil (1994). *Kvinnor, män och barn på medeltida begravningsplatser: Women, men and children in mediaeval burial places*. Uppsala: Lunne böcker

Parker Pearson, Michael (1999). *The archaeology of death and burial*. College Station: Texas A&M University Press

Petré, Bo (1993). *Male and female finds and symbols in Germanic Iron Age graves*. Current Swedish archaeology. 1, 1993, s. 149-154

Petré, Bo (1999 A). *Gravfältet RAA 13, Söderby, Lovö sn, Uppland: ett gravfält med två familjer från yngre järnålder : rapport, analys, tolkning*. Stockholm: Department of Archaeology, Univ.

Petré, Bo (1999 B). *Gravfältet RAA 16, Söderby, Lovö sn, Uppland: ett familjegravfält från yngre järnålder : rapport, analys, tolkning*. Stockholm: Department of Archaeology, Univ.

Sigvallius, Berit (1993). *Death and burial: Iron Age cremations from nine burial grounds in North Spånga*. [Lidingö]: [B. Sigvallius]

Elektroniska källor

Montgomery, James E. (2000) Ibn Fadlan and the Rūsiyyah. *Journal of Arabic and Islamic Studies* (3) Tillgänglig på internet: <https://www.library.cornell.edu/colldev/mideast/montgol.pdf> 2016-12-19

Nordenstorm, Leif (1994) Dödande vid begravingar : ett inslag i järnålderns gravritualer i komparativ religionshistorisk belysning. *Fornvännen* (89) 4 Tillgänglig

på internet:
http://samla.raa.se/xmlui/bitstream/handle/raa/2785/1994_265.pdf?sequence=1&isAllowed=y 2016-12-20

Nordin, Petra & Ahlström Arcini, Caroline (2013). *Ryttargravar från äldre romersk järnålder vid Odens sjö: arkeologisk undersökning av en kult- och begravningsplats från kring år 0, Jönköpings län, Småland, Jönköpings kommun, Barnarp socken, Odensjö gård, Odensjö 7:7, Odensjö 328 och 329*. Mölndal: Arkeologiska uppdragsverksamheten (UV Väst), Riksantikvarieämbetet Tillgänglig på internet: <http://kulturarvsdata.se/raa/samla/html/5519> 2016-12-02

Runér, Johan & Sillén, Peter (2014). *Liv och död för tusen år sedan: ett tidigkristet gravfält i Rissne: RAÄ 193, Spånga socken, Stockholms stad, Stockholms län: särskild arkeologisk undersökning*. Upplands Väsby: Arkeologikonsult. Tillgänglig på internet: <http://kulturarvsdata.se/raa/samla/html/6752> 2016-12-07

Figurförteckning:

Fig.1 Plan över stensättningen A200. Skala 1:100. (Nordin & Ahlström, 2013: 37)

Fig.2. Plan över gravnedgrävningen, grav 1. Skala 1:40. (Runér & Sillén, 2014: 57)